

Megjelenik minden hónap 10-ikén, legalább is 3 $\frac{1}{2}$ nagy nyolczadrét ivnyi tartalommal; időnkéntszövegközti ábrákkal illusztrálva.

TERMÉSZETTUDOMÁNYI KÖZLÖNY. HAVI FOLYÓIRAT

KÖZÉRDEKŰ ISMERETEK TERJESZTÉSÉRE.

E folyóiratot a társulat tagjai az évdij fejében kapják; nem tagok részére a Pótfüzetekkel együtt előfizetési ára 6 frt.

XXXI. KÖTET.

1899. SZEPTEMBER

361. FÜZET.

Erzsébet királyné szanatórium.

»Minden avatott ember érzi, hogy a XX. évszázadnak az lesz egyik legnagyobb feladata, hogy a tudóvész hatalmát megtörje.«

KORÁNYI.

Alkonyodó évei tűnő századunknak biztató reménységet fakasztottak milliónyi szívben.

Tompa fásultsággal viselt szenvedéseiből felragyogó szemmel ocsudik az emberiség — örömmel biztató valóság tudatára.

Álom volt számtalan hosszú emberöltőn át, nagy keserű csalódás csak nemrég; ma: mind jobban megizmosodó tény.

A »szárazbetegséget« sikeresen gyógyítani kezdjük.

A gümőkór ellen szerencsés hadba indul, hatalmas falankszokban, a művelt népek impozáns sora.

Háborut üzennek a soká félt ellenségnek, hogy a harcz után majd boldog békeesség legyen.

Tudásunk, mely a vésszel eddig meg nem birkózhatván, gyászfátyolát vonta a pusztulás fölé, immáron elhajítja a csüggedés jelét, világló fáklyát emel a fájdalom éjjelébe s látni engedi szemünknek a megváltás útjait.

A tudomány csarnokaiból, laboratóriumok csöndes dolgozóasztalai mellől is kihangzik a szenvedők közé a fölemelő szót: »egyesítjük a természet erőit s legyőzzük ezzel ádáz ellenünket!«

Komor kórháztermek levegője helyett erdei tisztások balzsamát leheltek be ezentúl gyöngé társaink, a tavaszon madárdal, nyaranta hímes pille lesz körületek, az őszi lombhullás nem fog immár szomorítani titeket: áldólag kívánjátok majd a nagy természetnek, a ki meggyógyított, a téli nyugovást.

Az orvos, a ki folyton éberem ügyeli sorsotok, megvéd a felgyógyulásig minden ártalomtól, összerendezi a természet újjáteremtő erőit s leketek világának gondozója leszen, hogy a testi megújódást elérnetek itt-ott tán jelentkező csüggedések meg ne hiúsítsa, el fogja mondhatni: »Uram, nagy Isten, ime, a te kirendelt csekély szolgád, feladatomat mindenható erőid hatalmával teljesíttem!«

És leszáll a jószívűség angyala az égből, ellátogat majd a szobácskák homályába, hogy kiragadja onnan a veszedelemben forgó embert s elvigye a susogó lomb közt, fényes napsugárban álló gyógyulás helyére . . .

*

A fejlődő városi étellel, szobázó foglalkozással kapcsolatban, az ember eltávolodásával a természet öleről lépést tartva emelkedett lassacs-kán mai vészes nagy jelentőségére sorainkban a *gümőkór*. E bántalom, melynek közvetetlen megindítója a Koch fölfedezte gümöbaccillus, számos alakban jelenkezik: megfészkelheti magát a tüdőben, a nyirokmirigyekben, csontokban, a gégében, a hashártyán, az agyvelő hártás burkain, de leggyakoribb az első két formája; legtöbbször látjuk mint tüdővész (tüdőbaj, »mellbetegség«) és mint mirigygümőkört, azaz skrofulózt.

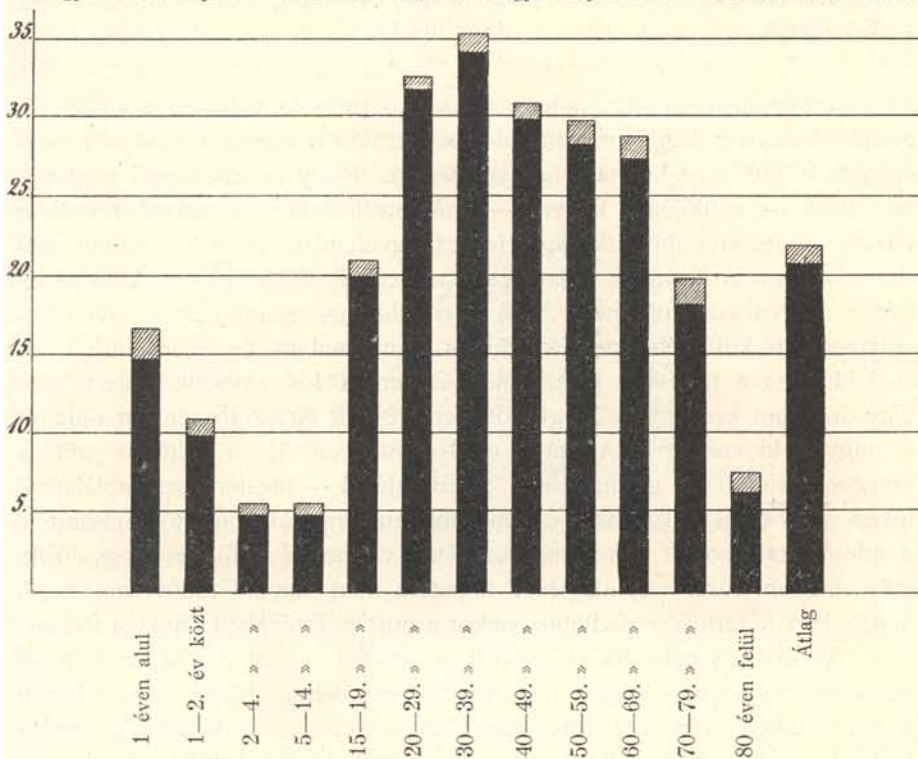
A tüdővész főképe a felnőtt kor betegsége, az élet dele táján ragad el számtalan munkás embert; a többi szervek tuberkulózisa, köztük a skrofulás baj, inkább a gyermekéveket támadja súlyosan.

A mellékelt rajzban, melyet Schmid, berni orvos, a svájci egészségügyi hivatal főnöke közölt a f. é. május havában lefolyt berlini tüdővész-kongresszuson, a kis köztársaságra vonatkozólag látjuk a gümős betegségnek kor szerint való előfordulását érzékítve. 1888–1892 között meghalt Svájc területén 10,000 élőlől évenként *tüdővészen*:

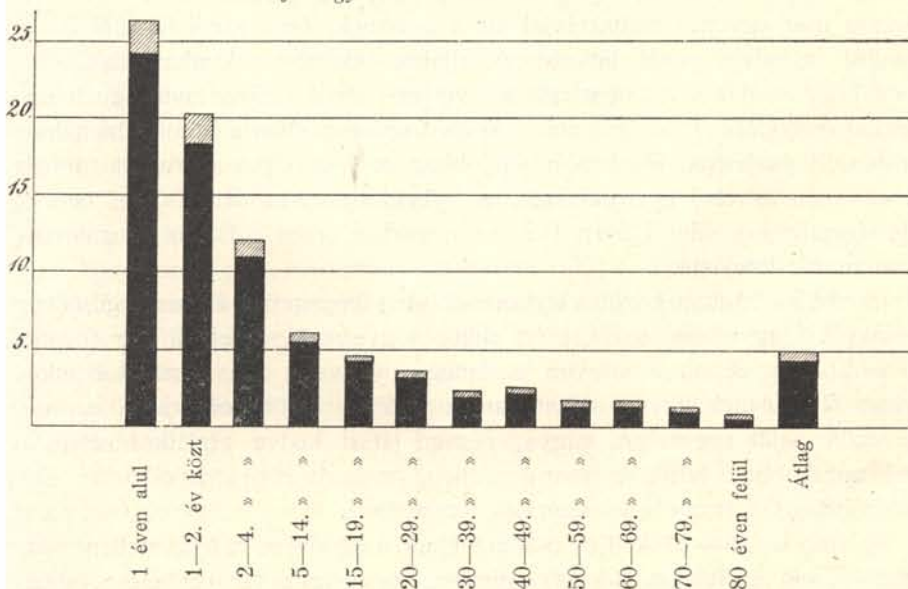
1 éven aluli korban..	15	20—29 év között	32
1—2 év között	10	30—39 » »	34
2—4 » »	5	40—49 » »	30
5—14 » »	5	50—59 » »	28
15—19 » »	20	60—69 » »	27;

1. rajz. Svájcz gümőkóros halandósága 1888—1892-ben.

Az egyes korosztályokhoz tartozó 10—10,000 élő egyénre jutott tüdővész-halálesetek száma :

2. rajz. Egyéb tuberkulózis-halalozások száma.

egyéb szervek tuberkulózisában pedig meghalt :

1 éven aluli korban	24	5—14 év között	6
1—2 év között	18	15—19 » »	4
2—4 » »	11	20—29 » »	3

Abban megegyezik mai nap a hozzáértők véleménye, hogy a gümős betegség egyenes átöröklődése szülőről gyermekre alig vehető számba a kór terjedésének módjai között. Hogy a csecsemő a gümőbaczillust — szülőjétől kapva — már születésekor magával hozná a világra: a legnagyobb ritkaság. Ha ezt figyelembe vesszük, nézetem szerint a tuberkulózis vázolt szereplését az egyes életkorokban következőképpen magyarázhatjuk meg. Az 1 éven aluli csecsemő azért szenved leg súlyosabban különféle szervek gümős bántalmában és azért sújtja ez első időkben a tüdővész is aránylag erősen a kis emberkét, mert kellő vigyázat hián szegényke a gümős fertőzésnek egyszerre három oldalról is nagyon ki van téve. A szájra csókolással beléoltja a köhögős szülő a betegség csiráját; a gyöngykóros tehén tejével — mesterséges táplálásnál főképp s utóbb a nélküli is — igen könnyen bejutnak emésztő rendszerébe a gümőbaczillusok s mikor már az első év végével a földön játszadozik, mily nagyon közel van akkor a köpetére nem ügyelő tüdővész szülő hajlékában a fertőzött padlóhoz, mikor a port csúszásában önmaga fölveri!

Az első és második év között a kised, főképp a míg ez időszak kezdetén négykézláb kúszik, még mindig veszedelmes közelségben léleklizik a szoba talajához és a tehéntej másfél éves koron túl is kedvelt gyermek-táplálék levén, ha esetleges gümős mérgét kellő forralással el nem pusztítottuk, untalan fenyegeti az apróság egészségét. A 2—4-ik év között már egyenes testtartással jár a gyermek, nem szedi fel annyira a padló, az udvar porát játszadozó ujjaira, inkább szoktatható tisztasághoz, hogy szájához mindent oda ne vigyen; kezd a tejen kívül egyéb ételekkel is bővebben táplálkozni: erősen fogy e korban a gümős bántalom mindakét csoportja. Közben mind jobban erősödik is a szervezet, tűnnek lassacskán az első gyermekévek, a »fogékonyság ez órái« (»ces heures de réceptivité«), mint L é o n D e r e c q, párizsi orvos, a berlini kongresszuson magát kifejezte.

Az 5—14-ik év között a legkevesebb baj fenyegeti az embert a gümőkór részéről. Úgy vélem, azért, mert ekkor a gyermek szüleitől már függetlenebb életet él, nincs annyira a beteg anya vagy apa részéről érintkezéses fertőzésnek kitéve, sokat van a szobán kívül, kihajtja a szabad levegőre saját egészséges vágya, pezsgő játszi kedve, táplálkozásában a tej mindjobban háttérbe szorul s nem szakadt még nyakába az élet komolysága a maga egészségrontó tényezőivel.

Ime, a 15—19-ik ifjú esztendőkbén a tüdővész a közvetetlen megelőző évek arányához képest egyszerre négyszeres erővel jelenik meg.

A nemi érettség szakával beköszöntő izgalmak, korai kicsapongás, kávéházi élet, de meg a műveltebb néposztályban az iskola fokozódó gondjai, sok zárt levegője, az iparos osztály körében a műhelyek, gyárak atmoszférája, a foglalkozásbeli ártalmak légiója hozza ezt magával.

Minő pusztítást visz véghez a kór, ezt a családkban, ismerőseink között tapasztalt gyászos történeteknél is jobban igazolja, hívebben tanúsítja egy egész országról szóló statisztika. Hazánkban 1893/96 között meghalt évenként tüdővészben:

1. a Duna bal partján..	...	1.939,697 lakosból	6,652	egyén,
2. a Duna jobb partján	...	2.820,449	»	8,793 »
3. a Duna-Tisza közén.	...	2.845,935	»	10,914 »
4. a Tisza jobb partján	...	1.582,954	»	4,976 »
5. a Tisza bal partján..	...	2.165,642	»	6,437 »
6. a Tisza-Maros közén	...	1.946,756	»	6,429 »
7. Erdélyben	...	2.331,695	»	5,463 »
		<hr/>		
		15.633,128 lakosból	49,669	egyén.

Azaz minden 1 millió lakosból meghalt ez esztendőben átlag évenként tüdősorvadásban:

1. a Duna bal partján	...	3430	egyén
2. a Duna jobb partján	...	3119	»
3. a Duna-Tisza közén	...	3835	»
4. a Tisza jobb partján	...	3143	»
5. a Tisza bal partján	...	2972	»
6. a Tisza-Maros közén	...	3302	»
7. Erdélyben	...	2343	egyén, (l. a mellékelt térképet).

Ez persze a legsúlyosabb tüdőveszhalandóságot tükröző képek egyike. Sajnos, hazánkról ilyenekkel kell szolgálnunk. Már a gümőkór pusztítását Angolországban feltűntető térkép jóval világosabb árnyékolású. A szoros értelemben vett Angolországnak 1894—97. között 30.554,130 lakosra is csak 41,506 tüdővész-halálozása volt évenként. A mienkhez képest *felényi* pusztulás!

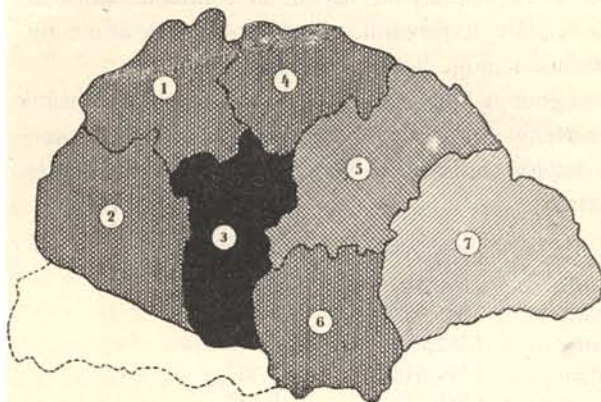
Németország pl. már ismét rosszabbul áll. A grabowsee-i tüdőveszgyógyítóintézet (Berlin mellett) irodaépületének falán a levélgyűjtő szekrény oldalára is fel van írva: »A munkabíró korban *minden harmadik halálozást tüdővész okozza*« . . . és: »A német munkások sorában a 20—30. életév között, *minden második* ember a tüdővész útján válik dologra tehetetlenné.«

Városokban, hol a népesség tömörülve lakik s a nagy tömegben sok a beteg ember is; a hol többnyire szobázó a foglalkozás, négy fal közé szorítja a polgárt; hol teljes erejével lüktet a kereskedelem és az ipar, fölverve untalan az utcza porát, számtalan műhely ablakából szórva

Tüdővésztes halandóság

Közös lépték a 3. és 4. rajzhoz. Minden 1 millió lakosból meghalt évenként tüdő-sorvadásban :

3. rajz. Magyarországon 1893—96 közt.

	1 - 1000
	1001 - 1500
	1501 - 2000
	2001 - 2500
	2501 - 3000
	3001 - 3500
	3501 -

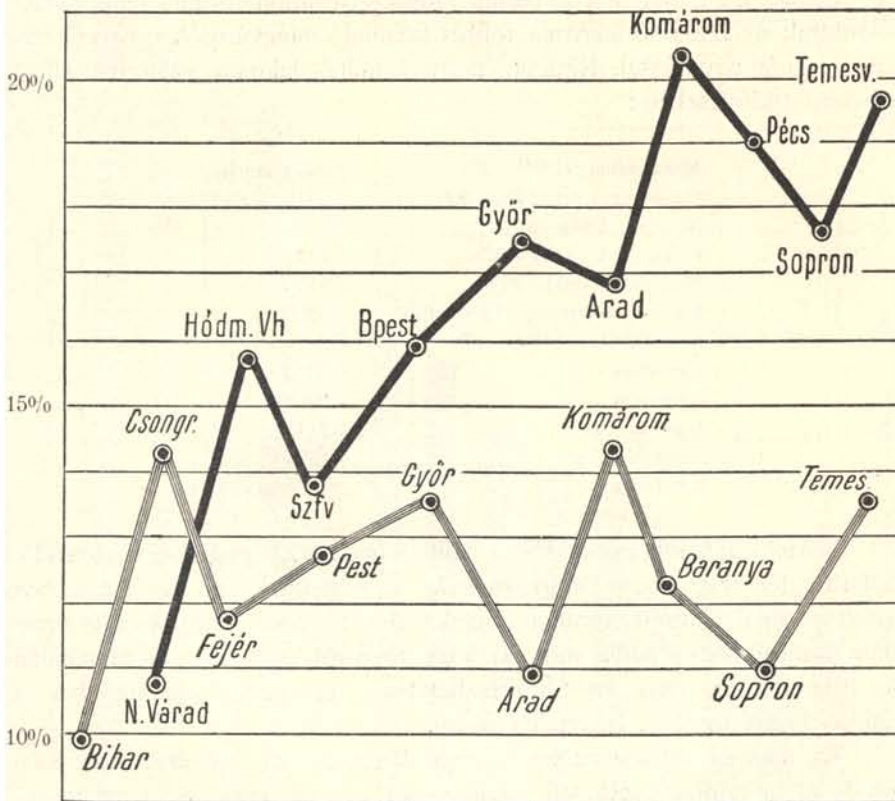
4. rajz. Nagy-Britanniában 1894—97 (Skótszágban 1893—96) közt.

szennyező anyagot a házsorok levegőjébe — városokban, mondom, a tuberkulózis szereplése még szörnyűségesebb, mint az ország, vagy a megye területén.

Angolországban (Skót- és Írországot nem számítva) 1894—97 között a tüdővész évenként minden millió lakosból 1358 emberéletet követelt,

5. rajz. Tüdővész halálozás a megyében és a megyei székvárosban, az összes halálozások százalékában kifejezve. 1895.

Londonban, melynek gümőkóros halandósága sokkal enyhébb pl. Budapesténél, 1768 áldozatot ragadott el.

A berlini tuberkulózis-kongresszuson bemutattam volt egy színes rajzot Magyarországról, melynek lényegét a mellékelt 5.rajz is igyekszik feltüntetni. Néhány megyénk gümőkórhalálozása volt egymásmellé állítva rajta olyformán, hogy mindenütt az illető megyei székvárosok tuberkulózis-halálozását is megjelöltem. A léptéken a szerint jutott a megye vagy város magasabbra vagy mélyebb pontra, a mint az ő összes halál- eseteinek több vagy kevesebb százalékát kellett az 1895-ik esztendőben a

gümős betegség rovására írni. És ime, ha a megyék tuberkulózisos halálozási arányait vörös vonallal kötöttük össze, a városokét pedig feketével: a fekete zeg-zugos vonal mindenütt *fölötte* járt a vörös színűnek vagy mint a mi rajzunkon: a sötét vonal a világosabb vonalnak. Igen szembetűnővé váltott ekkép, hogy Hódmezővásárhely tüdővészhalálózása nagyobb, mint Csongrád-megyéé, Budapesten, Pécsen, Temesvárott több embert pusztít el aránylag a gümős bántalom, mint Pest-Pilis-Solt, Baranya, illetőleg Temes-megyében és így tovább.

Érdekes, ha, mint azt a berlini »Reichs-Gesundheitsamt« tette, összehasonlítjuk az 500,000 lakosnál többet számláló világvárosok tuberkulózis-halandóságát egymással. Kitűnik, hogy 1 millió lakosra számítva elhalt évenként tüdővészből:

Moszkvában (1889—92)	4568	egyén
Szt.-Pétervárott (1889—92)	4410	»
Bécsben (1894—97)	4272	»
<i>Budapesten</i> (1894—97)	4141	»
Párizsban (1894—97)	3870	»
Rio de Janeiroban (1894—97)	3803	»
New-Yorkban (1896—97)	2529	»
Varsóban	2453	»
Berlinben	2308	»
Hamburgban	2115	»
Amsterdamban	1877	»
Londonban	1768	egyén stb.

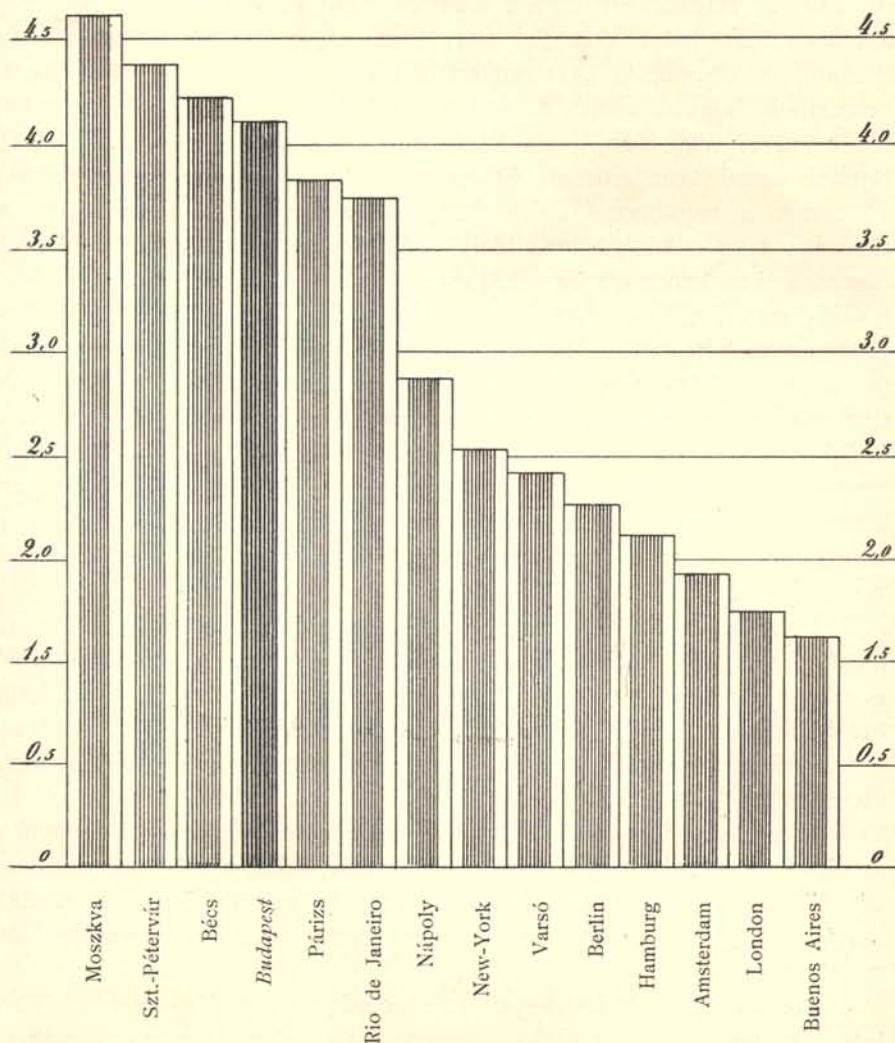
Beszélő számok ezek. És a mit mondanak, igen megszívlelendő. Hallottuk fentebb, hogy *Magyarország* a tuberkulózistól *legvésebben* *sújtott* európai államok sorában foglal helyet; ebből a rajzban is érzékített összeállításból pedig kitűnik, hogy fővárosunk, a magyar társadalmi élet ifjan dobogó szive, a tüdővészhalálózás lajtorjáján nemkülönben a legfelső fokok egyikén kénytelen állani.

Ez más szóval annyit tesz, hogy Magyarország népességének szaporodását, a nemzet számbeli, szellemi és anyagi erejének megizmosodását a gümőkór kétszerte nagyobb fokban gátolja, mint ez pl. Angolországban történik, az emberadó pedig, melyet Budapest a tuberkulózis molochjának évenként fizet, Moszkva, Szent-Pétervár és Bécs után a legnagyobb a világvárosoké között.

Nagy nemzetek féltékenyen őrzik közegészségügyöket, hogy gondot viseljenek az államalkotó néptest minden hajtására. Tudják, hogy napjainkban is igaz maradt mindétig: a számbeli túlsúly hatalmi preponderanciát teremt. A sok millió közt több szorgalom, tehetség, rátermett tudás akad, mint a kevés millióban; az állam nyelve csak akkor hatalmas, ha sok ajakról sok tűzhely körül hangozik; a nemzet vagyonát nagy tömeg

munkáskéznek kell összehordania s a hol ezek jó részét betegség nyugózi tehetetlenségre, ott számottevő haladás, előmenetel — gyorsabb tempóban — nem képzelhető.

6. rajz. *Tüdővész halálozás* a félmillió lakosúnál népesebb világvárosokban. Mutatja, hogy egy millió lélekre hány ezer tüdővész haláletet jutott évenként, 1894—97. közt. (Szentpétervár, Moszkva: 1889—92., Buenos-Aires: 1892—93., Amsterdam: 1896—98., Nápoly: 1893—94., 1896—97.)

Tömérdek erő vész el egy nép kebelében a csendben, de szüntelenül folyó tüdővészpusztítás révén. Virágjában hull ki az iskolázott ember kezéből a toll, a munkás markából a szerszám; a kaszányák orvosi rendelő-

szobáit is mind jobban népesítik sápadtas arczú megrokkant alakok. Szenved az intelligencia, vele a nemzet morális súlya; fogy a kezökkel dolgozók serege, a honvédők zászlóaljai, velök a jólét és a hatalom.

Ha a betegség kártételét nemzetgazdasági szempontból, számokban kifejezzük — irta Kórányi Frigyes egy nemrég megjelent cikkében — valóban megdöbbentő eredmény tárul szemünk elé. Tekintsük csak a székes főváros viszonyait, a melyek leginkább ismertek előttünk. Az 1895-ig Budapesten észlelt legkisebb tüdővészhalandóság egy esztendőben 2236 halott volt. Ezt vegyük alapul, hogy a túlzás legtávolabbi látszatát is elkerüljük. Az említett tüdővészhalalozásból azt kell következtetnünk, hogy a székes fővárosban, a legenyhébben számítva, 13,400 tüdőbajos él állandóan, a kik közül mintegy 12,000 a 16-tól az 50-ik életévig menő kort érte el. Statisztikai megállapítások szerint ezekből 10% esik a vagyonosakra és 90%, azaz 10,800 a szegényekre. A tüdővész átlagos lefolyásának ideje pedig 6 évre tehető, tehát a betegek összességében kerekszámban 2000 az olyan, a kinek baja még nem tart tovább egy évnél s azért még többé-kevésbé munkabíró. Ellenben 10,000-nek a betegsége már előrehaladt s ez a nagy tömeg ember már alkalmatlan a munkára. Egy-egy betegnek évi keresetét átlag csupán 300 frtra téve, elvész a fővárosban évenként 3 millió és néhány ezer forint munkaértékben és több mint negyedfél millió nap munkaidőben. De ezeket a keresetre alkalmatlan betegeket táplálni és ápolni is kell és ha az átlagos napi költséget e részben csak egy koronára tesszük, ez megint 1.500,000 frt károsodást eredményez, az ápolással foglalkozó egyének keresetét, munkavesztéséének értékét nem számítva.

Most képzeljük a főváros félmilliónyi lakosságát összevetve Magyarország 15 millió lakosával, a főváros 2236 tüdővészhalottját az országnak évenként megállapított 60,000 tüdővészáldozatával s a főváros 13,400 tüdőbajosát az ország 400,000 tuberkulózis-betegével és vonjuk le belőle a számításbeli következtetéseket: merőben elrettentő kép a nemzetgazdaság szempontjából is! . . .

Egy csekély számú nemzetnek, mely különösen, mint jó magunk, amolyan »kicsinyke sziget a népek árjában«, tehát önnön szilárdságára, ellenálló erejére mindenkép ráutalt, — kettőzött gonddal kell megragadnia mindent, hogy gyarapodását számban, szellemi, anyagi javakban előmozdíthassa.

Nekünk nemcsak halványan utánoznunk, hanem *túlszárnyalnunk* kellene a nyugat nemzeteit az örlő szú, a tüdővész elleni gyors védekezésben! A mekkora buzgalommal használadjuk ki a legközelebbi néhány évtizedet, hogy népünk sorvasztó rákfenéjét megtörjük, akkora elsőbbséget fogunk biztosíthatni népünknek a védekezésben megkéső nemzetekkel szemben.

Mert a hanyatló század Európa országaiban, sőt túl a tengeren is; hatalmas riadót fuvott a tüdővész ellen egyesült erővel vivandó küzdelemre.

A tudomány karöltve a tapasztalattal, rámutatott s mind fényesebben igazolja, hogy a szárazbetegség, a köhécselek fonnyasztó kórsága, a tüdő tuberkulózisa *gyógyítható*; nem orvossággal, nem is ilyen vagy olyan injekcióval, szérummal, hanem az ú. n. *higiénés-diétás* kezeléssel, kizárólag ezt a célt szolgáló intézetekben.

Kezd valahára a köztudatba is átmenni, hogy Görbersdorf nem a klimájával gyógyít (melynél bizony a mienk is jobb!), hanem az ő intézeti regime-jével, mely a beteget minden egészségi ártalomtól óvja s minden egészségügyi jóban részesíti — testét mindenkép erőre kaptva, edzeni igyekezve —, kezd a szanatóriumi gyógyítás* sikereinek elismerése nálunk is terjedni.

Lehetetlen is persze, hogy a *tüdőbajosok szanatóriumainak* áldásos volta elől népünk közvéleménye elzárkózzék, mikor hazánk orvosi tekintélyeinek legelsőbbje, K o r á n y i tanár mondja, hogy »*a tüdővész meggyógyítása ma a legideálisabb, legbiztosabb módon jól berendezett tüdővész-szanatóriumokban érhető el*«.

A berlini tuberkulózis-kongresszus ez év május havában nem volt egyéb nagy nemzetközi manifesztácziónál a szanatóriumi gyógyításmód mellett.

Mindjárt a 109 előadó legelőseje, K ö h l e r, a »Gesundheitsamt« hırneves direktora, azzal végezte volt: »A gümős megbetegedés veszélye általános, de e veszedelem ellen irányuló küzdelemünk egyáltalán nem reménytelen. *Azokban a kulturállamokban, melyek a tuberkulózissal szemben a védekezés munkáját megkezdték, máris fokozatos csökkenés jelenkezik a bántalom pusztításaiban.*« A »védekezés munkája« itt főleg szanatóriumok állítására vonatkozik.

Orvosságos gyógyító eljárásoknak, ha akadtak is egyes szószólói a kongresszuson, 2000 tagja között ezek kivételszámba mentek. A nevesebb szakértők egyhangúlag elismerték az intézeti kezelés feltétlen jó oldalait. Igen jellemzőnek tünt fel előttem különösen két nagyhirű orvosnak állásfoglalása ez ügyben a külföldi szakemberek közül. Az egyik M a r a g l i a n o, genuai tanáré volt, a ki néhány év előtt egy tuberkulózis-szérumot fedezett fel. Ő, az egykori szérumfeltaláló tudós, ma a következő kijelentésével érdemelte ki a kongresszus elismerését. »Kísérleteim tengeri malacson bebizonyították, hogy *egészséges ember vérének savója* (a vér megalvadásakor különváló, sárgás tiszta folyadék) *a tuberkulózis-méreg halálos dózisait neutralizálja* az állati szervezetben; *gyöngye, leromlott erejű egyének vérsavójának ellenben ez a méregölő tulajdon-*

* V. ö. Hadviselés a tüdővész ellen. Természettud. Közlöny, 345. füzet.

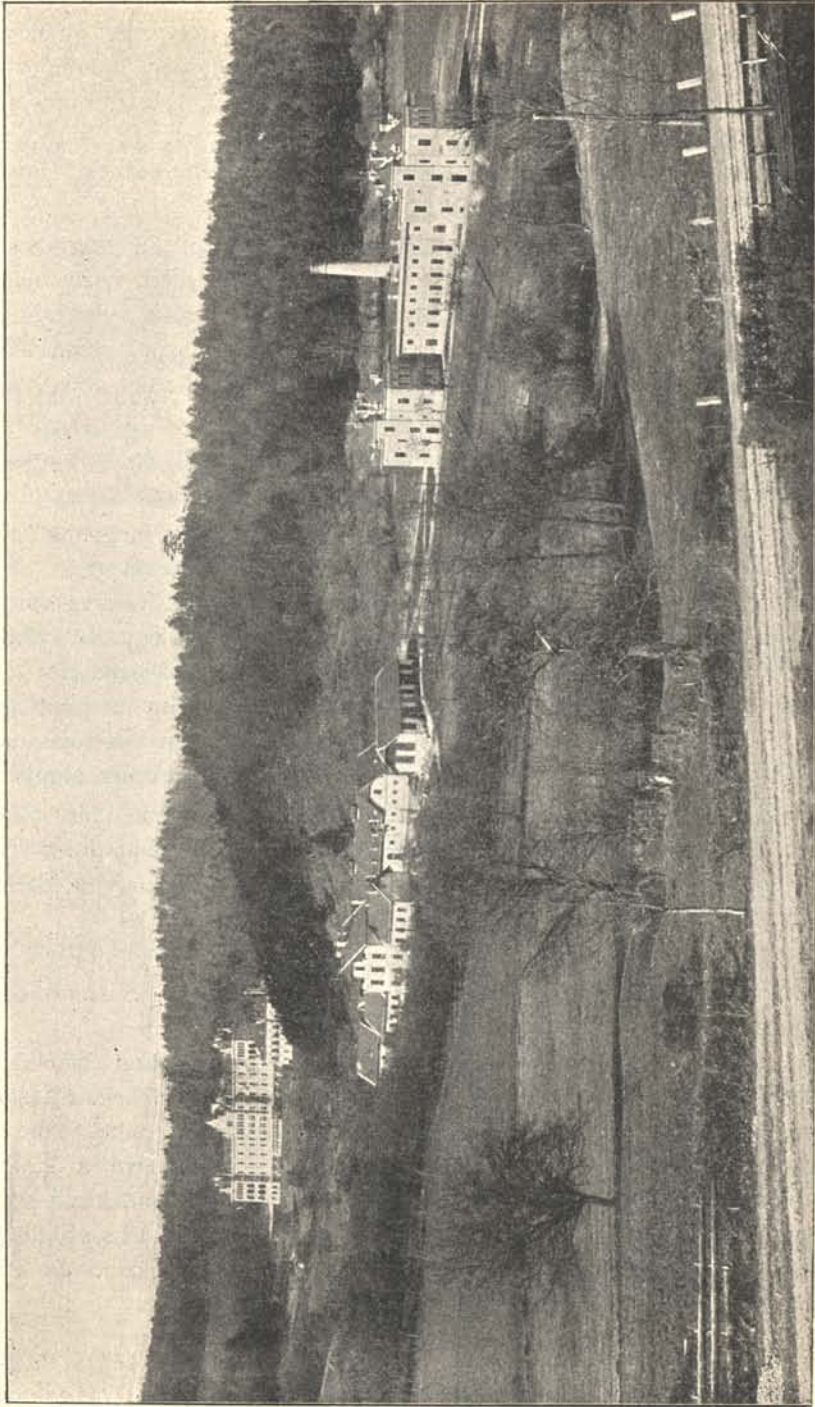
sága nincs meg. « Ime, a szanatóriumi gyógyítás empiriás sikereinek kulcsa, szigorú tudományos alapon álló megoldása! Az ép szervezet vére az ő savójában oldott anyagokkal maga védekezik a tuberkulózis toxinja ellenében; mindaddig, míg jó erőben van az egyén, ő marad felül a baczellussal vívott küzdelemben. Ha pedig elgyöngült s a gümős folyamat testében megindulhatott, *csak újra erőre kell kapatnunk a beteget*, hogy vére ismét oly *ellenszerévé* váljék a tuberkulózis mérgeének, mint a minő azelőtt volt. *A szanatóriumi kezelés* pedig a legtermészetesebb, legraczionálisabb módon *ezt célozza*, hogy kifejthesse a beteg szervezet az ő önnön szérumos gyógyítását, az ő »autoseroterapiáját«, mint Maragliano nevezi.

A másik nagynevű orvos, a kinek véleménynyilvánítása kiválóan jelentősnek tetszett nekem, a londoni Sir Hermann Weber volt. Ő ma a tüdővész klimás gyógyításával foglalkozó szakemberek egyik legjelesebbje; betegei nemcsak ú. n. klimatikus helyeken, hanem messze tengeri utazásokon is nagy számmal kerestek jobbulást a legtávolabb vidékek éghajlata alatt. S Sir Hermann Weber a kongresszuson tartott referáló előadását eképen fejezte be: »A kezdeti szakában levő tüdővész minden egészséges klimában meggyógyulhat, a beteg *hazájában* is. Bizonyos éghajlatú vidékek elsőbbséget érdemelnek ugyan bizonyos esetek számára, de a kedvező klimaviszonyok hatása szigorú orvosi felügyelet és gondozás nélkül többnyire elégtelen. A beteg vak bizodalma a »gyógyító« éghajlatban: gyakran vezet ballépésekre, a baj rosszabbodására. A gümős bántalomban szenvedők legnagyobb részére határozottan az *intézeti kezelés* javallott s (mivel ezt a vagyontalan betegnek csak a közjótékonyosság teheti hozzáférhetővé,) minél nagyobb számú *népszanatórium felállítása nemzeti szükség* a tuberkulózis gyógyítására, hogy a pusztító kór korlátozható s majdan kiirtható legyen.«

A német »Kaiserliches Gesundheitsamt«-nak már módjában volt az idén 20 szanatóriumból állítani össze az ott elért gyógyítás eredményeit. Kitént, hogy 2589 intézetileg kezelt beteg közül 84.6% *meggyógyult vagy jelentékenyen javult*, a betegek (2259 egyénről szóló statisztika szerint) 65.7% -a *mindennemű foglalkozásra nézve visszanyerte munkakörét*, azonfelül 6.5% -uk más, a régihez képest egészségesebb munkakör számára váltott teljesen dologra alkalmassá s még további 12.8% részleges munkabíráhatóságot ért el.

Ennél ugyan alig várható szebb eredmény egy eddigelé halálosnak tartott betegség gyógyításában.

Építik is művelt országokban mindenütt a jótékony tudószanatóriumokat, hogy a vagyontalan polgártársakról kettős nyomorukban gondoskodás történjék, hogy *a jómódú osztály, midőn jótékonyt cselekszik, egyszersmind védekezhesék is a sorvadás kórjának terjedése ellen.*

7. rajz. Écs szanatóriuma Allandban.

Németországnak 1898 végéig 22 népszanatóriuma állott működésben, 7 ilyen intézete volt építés alatt, másik 27 pedig a tervezés, előkészítés stádiumában; Amerikában 23 szanatórium van készen tüdőbajosok (nagyreszt vagyontalan betegek) gyógyítására; Belgium, Dánia, Franciaország, Hollandia, Olaszország az alkotás terére léptek ez irányban, Angolországnak meglevő számos intézete mellé újak emelkednek, Oroszországban nem kevésbé élénk a mozgalom.

Ausztria külön vaskos füzetben ismertette a berlini kongresszuson az ő tüdőszanatóriumát (Alland, Bécs közelében, 7. rajz), mely nagy arányaival, pazar berendezésével valóban becsületére válik a császárváros polgárai bőkezűségének. Norvégia ilyenmű intézeteit szép előadásban hallottuk ismertetni, sőt a harcztépte spanyolok is előállhattak vele, hogy Valencia közelében megnyitották első szanatóriumukat, »Porta Coeli«-t.

Mindenütt kezdet fog társadalom, államkormányzat és a városok hatósága széles e Föld művelt népeinél a tuberkulózis ellen.

Angolország a walési herczeg elnöklete alatt alakítja meg a gümős betegség korlátozására »nemzeti szövetség«-ét, Oroszországban a czár maga is bőkezűen alapít tüdőgyógyító intézeteket; Berlin, Moszkva városi szanatóriumokat állítanak; egy Bleichröder 1 millió márkát, egy bécsi Rothschild 100,000 frtot áldoz vagyontalan tüdőbajosok Quisisana-jára; az Orosz birodalomban templomi gyűjtést engedélyez e célra a szent szinodus, Valencia munkásai pedig keresményöknek minden pesetája után önként felajánlanak egy-egy centime-ot a porta coeli-i szanatórium alapjára.

Magyarországból a művelt nemzetek küldötteinek ama nagy találkozásán, a berlini kongresszuson, csak előkészületekről adhattunk számot, de azt módunkban volt elmondani, hogy első tüdőgyógyító intézetünk létesülése a megvalósulás küszöbére jutott.

1897. májusában alakult meg Budapesten Korányi Frigyes tanár kezdeményezésére a »Szegénysorsú Tüdőbetegek Szanatórium-Egyesülete«.*

Az egyesület első céljául egy minta-tüdőgyógyító intézet felállítását tűzte ki vagyontalan tüdőbajosok számára Budapest közelében. Ez első alkotása, az »Erzsébet királyné szanatórium«, céljaira telket kért a fővárostól s a székes főváros törvényhatósága — megfelelő a királyi szavakban kifejezett reménységnek is — a tulajdonát tevő budakeszi szép erdőségben engedett át 20 magyar holdat, azaz 24,000 négyszögölnyi területet, sőt az emelendő szanatóriumhoz szolgáló útrészlet és vízvezeték megépítését is magára vállalta.

* VII., Damjanich-utca 35., I. 5. — Védnöke Ő Felsége a király, hölgybizottságának védője Klotild főherczegasszony, elnöke Batthyány Lajos gróf, hölgybizottsági elnöknője Andrássy Géza grófné.

Hazafias, bölcs áldozatkészsége ezzel otthont adott a főváros és az ország vagyontalan tüdőbajosai első gyógyuló helyének.

Az intézet felépítésére és berendezésére megkívánt tetemes költségnek az állam hozzájárulásán kívül a közjótékonyság adományaiából kell kikerülnie, mint a hogy az másutt is történik és történt.

A kezdeményezők körül csoportosuló emberbarátok szűk köre, élükön az egyesület felséges védnökével és fenséges védőasszonyával, már eddig jelentékeny összeget, mely a 120,000 forintot eléri, biztosított a legégetőbb közegészségi szükségét pótoló humánus intézménynek.

Az »Erzsébet királyné szanatórium« felállítására azonban sokkalta nagyobb összeg kell. Ezért a nevezett egyesület országos gyűjtést indít.

A kihez szent emlékezetű Erzsébetünknek e cikk élén álló képével gyűjtőív érkezik, ne feledkezzék meg róla, hogy *a könyörület ez ügyben önvédelem is*: a ki a vagyontalan tüdőbajos beteget gyógyuláshoz segíti, nemcsak jót cselekszik, hanem üdvöset is tesz önmagára nézve.

Mert a szanatóriumban ápolt szegénysorsú tüdőbajos nemcsak megjavul és meggyógyul ottan, hanem elsajátítja a higiénés életmód szabályait, megtanulja, mikép kelljen élni, hogy betegen se hozzunk veszedelmet környezetünkre, a velünk egy házban, egy utcán, egy községben lakókra. *Nevelőintézet is lesz a szanatórium egyszersmind*, még pedig a legtöbb eredményt ígérő, mert *gyakorlatilag oktató iskola*, mely, mint ilyen, egyik legjobb védőfegyverünk is a tüdővész terjedése ellen.

És az egyesület, ha Budapest melletti gyógyító intézetét létrehozta, törekedni fog szanatóriumok állítását szerte az országban elősegíteni. A példa, a minta ott lesz közelben, télen-nyáron könnyen elérhetőleg, a budai hegyek ölén, egy napfényes erdei tisztáson piros-fehér-zöld lobogó alatt.

A magyarság alkotó ereje meg fog nyilatkozni a nagy nemzeti mentés munkájában.

KUTHY DEZSÓ.